

Методичні публікації

Творчі сходинки педагогів Волині

Історія

УДК 37.091.32:94 (477)

А. С. Синя,

вчитель історії Комунального закладу «Луцька загальноосвітня школа І–ІІІ ст. № 16 Луцької міської ради»

Галицько-Волинська держава *

Конспект уроку, 7 клас

Використовуючи різноманітні засоби, вчитель доносить програмовий матеріал, підкріплюючи місцевими краєзнавчими елементами.

Ключові слова: державотворення, Київська Русь, Волинь, Галичина.

Synia A. S. Galicia-Volyn State.

Using various means, the teacher tries to present the program material, supporting with local history elements.

Key words: state making, Kievan Rus', Volhynia, Galicia.

Тема: Утворення Галицько-Волинської держави за Романа Мстиславича.

Мета:

- ознайомити учнів з новим етапом української історії – Галицько-Волинською державою, систематизувати знання про Галицьке й Волинське князівства, причини їх об'єднання у XII–XIII ст.;
- сприяти формуванню навичок самостійної роботи та розвитку критичного мислення учнів; розвивати вміння аналізувати і порівнювати історичні факти, документи; висловлювати власну точку зору; працювати з картою; визначати місце особистості в історичному процесі;
- виховувати в учнів національно-патріотичні почуття, повагу до видатних державних діячів і любов до рідного краю.

Був він державотворцем всієї Руської землі...
Галицько-Волинський літопис

Очікувані результати

Опрацювавши цей параграф, ви дізнаєтесь:

- як і чому Галицьке і Волинське князівства об'єдналися в єдину державу;
- яка роль Романа Мстиславича в історії України;
- чому синам Романа Мстиславича довелося вести тривалу і запеклу боротьбу за батьківську спадщину.

Завдання уроку (записано на дошці): Яка роль Галицького і Волинського князівств у державотворчому процесі української нації в XII–XIII ст.?

Обладнання: підручник – Свідерський Ю. Ю. Історія України : підручн. для 7 кл. / Ю. Ю. Свідерський, Т. В. Ладиченко, Н. Ю. Романишин. – К. : Грамота, 2007; атлас, настінна карта, портрети державних діячів, картки з джерелами інформації, презентація (PowerPoint).

Поняття: «бояри», «опозиція», «регентство», «велика смута», «громадянська війна».

Основні дати:

1199 р. – похід Романа Мстиславича на Галич. Об'єднання Волинського і Галицького князівств у єдину державу.

1205 р. – похід на Польщу Романа Мстиславича.

1205 р. – загибель Романа Мстиславича.

1206–1238 рр. – боротьба нащадків Романа Мстиславича за відновлення Галицько-Волинської держави.

1213 р. – проголошення боярина Володислава Кормильчича галицьким князем.

1214 р. – угода у Спіші між правителями Угорщини та Польщі про поділ Галицько-Волинського князівства між собою.

1238 р. – утвердження Данила в Галичі.

1239 р. – установлення зверхності Данила над Києвом. Завершення відновлення спадщини батька.

Тип уроку: засвоєння нових знань із елементами роботи з історичними джерелами.

Структура уроку

- I. Організаційний момент – 2 хв.
- II. Актуалізація опорних знань учнів – 5 хв.
- III. Вивчення нового матеріалу – 28 хв.

План

1. Основні історичні етапи утворення Волинського і Галицького князівств:

a) історія утворення Волинського князівства;

b) історія утворення Галицького князівства.

2. Галицько-Волинське князівство за Романа Мстиславича.

3. Боротьба синів Романа Мстиславича за відродження Галицько-Волинського князівства.

IV. Закріплення нових знань учнів – 5 хв.

V. Підсумки уроку – 2 хв.

VI. Домашнє завдання – 3 хв.

Xід уроку

I. Організаційний момент

Перевірка присутності.

* Презентація і відео – на CD номера.

II. Актуалізація опорних знань учнів

Запитання та завдання

1. Що таке політична роздробленість?
2. Назвіть хронологічні рамки періоду роздробленості.
3. Якими були причини політичної роздробленості Київської Русі?

- зростання кількості міст;
- перетворення земельного володіння у спадкове, вотчинне;
- прагнення удільних князівств до самостійності;
- послаблення ролі Києва як політичного й військового центру;
- економічне посилення ролі удільного боярства;
- процес розвитку народностей у Східній Європі (зокрема, північно-східні слов'яни – сучасні росіяни, південно-західні – сучасні українці, північно-західні – білоруси).

Покажіть на карті «Політична роздробленість Київської Русі» князівства, котрі утворилися після її розпаду.

Скажіть, які наслідки роздробленості?

Мотивація навчальної діяльності

Слово вчителя: Наприкінці XII ст. центр нашого державотворення переноситься на західні землі. Чому саме Галицьке та Волинське князівства, а не Київське чи Чернігово-Сіверське, стали новим центром держави? Як відбулося становлення Галицько-Волинської держави, котру називають спадкоємицею Київської Русі? Яку роль у цьому процесі відіграв волинський князь Роман Мстиславич? На ці запитання ми будемо шукати відповідь на сьогоднішньому уроці.

III. Вивчення нового матеріалу

Становище князівств у період політичної роздробленості Київської Русі було неоднаковим. Це можна показати за допомогою схеми.

Князівства

Київське, Чернігово-Сіверське та Переяславське

Були ослабленими: через нескінченні князівські міжусобиці; певну зміну світових торговельних шляхів; активізацію нападів кочовиків; відтік населення з південних районів

Продовжували змінюватися, оскільки були мені доступними для кочовиків; розташовані на перехресті торговельних шляхів; віддалені від Києва (слабка влада київського князя); мали родовища солі

1. Об'єднання Волинського і Галицького князівств. У середині XII ст. в Галицькому князівстві черговий раз розгорілася боротьба між боярами і князем. Боярству, що збагатилося і зміцніло в попередні роки, здавалася обтяжливою сильна влада князя, тому вони намагалися будь-яким чином її ослабити. Ця боротьба призвела до послаблення галицької династії Ростиславичів. За її останнього представника Володимира (1187–1198 рр.), сина Ярослава Осмомисла, конфлікт із боярами набув ще більшого розмаху, оскільки Володимир посів престол завдяки боярам, запрошуючи на галицький трон то волинського князя Романа Мстиславича, то сина Івана Берладника Ростислава. Тим часом Володимир зміг

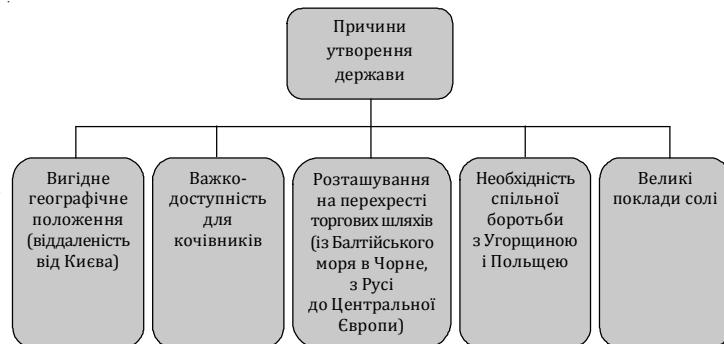
утекти з полону до імператора Священної Римської імперії Фрідріха I Барбаросси, який допоміг відновити його владу в Галичі в обмін на 2000 гривень сріблом щороку.

Зі смертю Володимира припинилася династія галицьких князів, оскільки сини князя були в заручниках в угорського короля, до того ж їхня маті не належала до княжого роду.

Скориставшись смертю Володимира, у 1199 р. до Галича негайно вступило військо волинського князя Романа Мстиславича (1173–1205), який був одним із претендентів на галицький престол.

Захопивши Галич, Роман приїздив нові володіння до своїх волинських. Таким чином відбулося об'єднання Волинського і Галицького князівств у єдину Галицько-Волинську державу. Це об'єднання було подію великої **історичної ваги, оскільки з'явилось князівство, яке стало претендувати на центр об'єднання земель Південно-Західної Русі, тобто українських земель.**

Становлення Галицько-Волинської держави

Причини

1. Загроза з боку зовнішніх ворогів.
2. Виникнення етнічних традицій на Волині й в Галичині.
3. Сіль на вагу золота (морську сіль не вживали).

Періодизація Галицько-Волинської держави

1199–1205 рр. – народження держави. Правління Романа Мстиславича.

1205–1238 рр. – боярська смута.
1238–1264 рр. – правління Данила Галицького.
1264–1340 рр. – занепад держави.

2. Галицько-Волинське князівство за Романа Мстиславича. Нове князівство завдяки діяльності Романа Мстиславича (його харизмі) майже відразу набуло авторитету, як серед руських князів, так і серед сусідніх держав.

Біографія. Роман II Мстиславич був сином великого київського князя Мстислава II та Агнеси, дочки польського князя Болеслава III Кривоустого.

1168 р. – править у Новгороді.

1173 р., після смерті Мстислава II Ізяславича, волинські землі були поділені між його синами: Роман

Методичні публікації

Мстиславич одержав Володимир-Волинський, Всеволод – Белз, Святослав – Червен, Володимир – Берестя.

1188 р. – невдало захоплює м. Галич (помирає Ярослав Осмомисл).

1190 р. – допомагає Казимиру III стати краківським князем.

1195–1196 рр. – до Волині приїднує Болохівську волость.

1197, 1201–1204 рр. – воює з половцями (визволяє бранців), «одолів усі поганські народи, мудростю розуму додержуючи заповідей Божих».

1199 р. – захоплює Галич, об’єднує Галицьке і Волинське князівства й утворює державу, обирає столицю.

1203 р. – завойовує Київ і здобуває титул **великий князь київський** (4 травня 1203 р. – 19 травня 1205 р.), а згодом Переяславську землю (крім Чернігівського князівства). Його володіння перевищували розміри Священної Римської імперії.

Підтримує дружні відносини з Візантією – в Константинополі було посольство Романа (Олексій II Ангел шукав притулку саме в Романа) – і Тевтонським орденом.

1204 р. – папа Римський Інокентій III запропонував Романові корону в обмін на переход до католицизму (отримав відмову).

Втрутився в справи німецьких князів, бо через свою дружину Єфросинію-Анну був споріднений з імператором Священної Римської імперії Філіппом Швабським, який був одружений з сестрою Єфросинії – Іриною-Ангеліною.

1205 р. – розпочався похід Романа на Польщу.

19 червня 1205 р., потрапивши у засідку, помер у битві під Завихвостом. Був тимчасово похований у церкві Святого Якова в передмісті Сандомира.

Про цю подію французька хроніка повідомляє: «Король Русі на ім’я Роман, вийшовши за межі своїх кордонів і бажаючи пройти через Польщу до Саксонії ... за волею Божою вбитий двома братами, князями польськими, Лешком і Конрадом, на річці Вісла».

За свою політику його прозвали «самодержцем усієї Русі».

Поясніть, за що сучасники так називали Романа Мстиславича?

Після його смерті Галицько-Волинське князівство до 1238 року припинило існування як єдина держава.

Цікаві факти

Романові Мстиславичу приписують розробку проекту «доброго порядку» на Русі. Він пропонував покласти край міжусобицям, які ослаблюють державу і роблять її легкою здобиччю для половців. Головною умовою «доброго порядку» було те, що в разі смерті великого князя його наступника мали обирати шість наймогутніших князів: галицький, суздальський, чернігівський, смоленський, полоцький і рязанський. Князі також мали взяти на себе зобов’язання не нападати один на одного, а в разі порушення цієї умови всі мають стати на бік скривдженого. Щоб запобігти

дробленню земель-князівств на уділи, Роман пропонував передавати престол старшому синові, а не ділити між усіма.

Для обговорення цих пропозицій пропонувалося скликати з’їзд князів. Проте всі вони під різними приводами відмовилися, а володимиро-суздальський князь Всеволод заявив, що не бажає порушувати давні звичаї.

Питання до учнів: Пригадайте, які події у світі були на той час?

Цікаві факти

Приводом до походу на Київ стала підготовка київського князя Рюрика, що був людим ворогом Романа, разом із чернігівським князем походу на Галич. Проте Роман виявився спритнішим. Він несподівано для противника опинився під мурами міста. На вічі кияни визнали його своїм князем. Роман залишив у Києві свого підлеглого князя Інгвара Ярославича. Коли ж Рюрик з Ольговичами вигнали того з міста, Роман узимку 1203–1204 рр. знову захопив Київ.

Раптова смерть князя перешкодила здійсненню його планів. Без могутньої влади правителя об’єднані ним українські землі не могли перетворитися на єдине утворення зі стійкими економічними й політичними зв’язками, і після смерті Романа Мстиславича створене ним об’єднання земель розпалося.

Отже, від 1199 року розпочато нову сторінку не лише в житті волинського князя, а й в історії українських земель. Адже тим роком дослідники позначають народження Галицько-Волинської держави. Столицею об’єднаного князівства Роман обрав Галич, вважаючи за найголовніше завдання подолати опір галицького боярства. До планів Романа Мстиславича належало також поширення влади на решту українських земель.

Створення Галицько-Волинського князівства на чолі з «самодержцем усієї Русі» Романом Мстиславичем стало важливим етапом в історії української державності, адже на відміну від багатоетнічної Київської держави Галицько-Волинська ґрунтувалася на єдиній основі. Це дало підстави деяким історикам назвати Романа «творцем першої національної української держави», що як окремий політичний організм проіснувала до кінця XIV ст.

Внутрішня політика	Зовнішня політика
1. Змінив центральну владу. Обмежив права бояр.	1. 1203 р. оволодів Києвом, став наймогутнішим правителем Південно-Західної Русі.
2. Підніс економічну та військову могутність князівства.	2. Провів успішні походи проти половців та літовських князів.
3. Спирається на дружину і середні й вищі верстви волинських міст	3. Підтримував дружні відносини з Візантією і країнами Західної Європи.
	4. Установив тісні відносини з Німеччиною

Питання до учнів: Назвіть ознаки, характерні для Галицько-Волинської держави.

3. Боротьба синів Романа Мстиславича за відродження Галицько-Волинського князівства Основні події «боярської смутти»

– Фактичний розпад князівства на дві частини: у Волинському князівстві правила вдова Романа Анна

(як регент при малолітніх синах Данилу та Василькові); галицькі бояри й не підкорялися.

– З 1206 р. Анна з синами переходить в Польщі та Угорщині – угорського короля Андрія II та краківського князя Лешка, які визнавали право малолітніх князів на галицько-волинський престол.

– У Галичині правлять князі, запрошенні боярами на престол: сіверські князі, онуки Ярослава Осмомисла, діти синів Ігоря Святославича – Романа (Звенигород), Святослава (Володимир) і Ростислава (Галич). Галицьке боярство керувалося єдиною метою: позбутися нащадків Романа та послабити княжу владу.

– Втручання іноземців призвело до того, що Польща й Угорщина розділили Галицько-Волинську державу: Володимир віддали Романовичам, у Галичині посів угорський королевич (1214 р.).

– 1213 р. – боярин Володислав Кормильчик проголосив себе князем Галицьким. Це був єдиний випадок титулування князем людини не з династії Рюриковичів.

– 1214 р. – угода в м. Спіші між правителями Угорщини та Польщі про поділ Галицько-Волинського князівства між собою, за якою передбачалося одружити п'ятирічного сина угорського короля Коломана з трирічною донькою польського князя Соломією та проголосити Коломана «королем королівства Галицького». Також передбачалось укласти унію (союз) галицької православної митрополії з Католицькою церквою.

– Із 1219 р. починається боротьба Данила Романовича за батьківську спадщину (повернення Берестейської та Забузької земель).

– У 1221 р. Мстислав Удатний, який походив з удільних київських князів, а до того князовав у Новгороді, утверджився в Галичі, а Данило – на Волині.

– До 1228 р. Данило Романович об'єднує всю Волинську землю, передає її братові Васильку, сам готується відвоювати Галич у бояр і угорців.

– Данило Романович зупиняє наступ тевтонських рицарів у битві під Дорогочином у 1238 р., ще й узяв у полон їхнього магістра Бруно. «Не личить держати нашу батьківщину крижевникам (хрестоносцям)».

– 1238 р. – Данило Романович оволодів Галичем і відновив єдність держави. Столицею відновленого князівства Данило обрав новозбудоване місто Холм, щоб не бути залежним від галицького боярства.

Питання до учнів: Визначте наслідки періоду «боярської смуті» для історії Галицько-Волинського князівства.

Відновленню єдності Галицько-Волинського князівства сприяли не лише політична мудрість та військовий талант Данила і його брата, а й підтримка його починань із боку волинських бояр, жителів міст Галичини і Волині, селян.

Для зміцнення своїх володінь він розгорнув широку містобудівну діяльність, зміцнював кордони фортецями. Саме в цей час зі Сходу насувалася небезпека – монголо-татари.

IV. Закріплення нових знань учнів

1. Як і коли виникло об'єднане Галицько-Волинське князівство?

2. Укажіть основні причини об'єднання Галицького і Волинського князівств.

3. Які землі вдалося приєднати до своїх володінь Романові Мстиславичу?

4. Чому в 1205 р. Галицько-Волинське князівство розпалося?

5. За яких обставин на престол Галицько-Волинського князівства повернулися Данило та Василько Романовичі?

6. Коли було відновлено Галицько-Волинське князівство?

V. Підсумки уроку

Пригадайте, на початку уроку ми ставили завдання собі (записане на дощці): Яка роль Галицько-Волинського князівства в державотворчому процесі української нації в XII–XIII ст.?

У 1199 р. сталася подія великої історичної ваги: об'єдналися Галицьке і Волинське князівства. Постало нове утворення, якому судилося стати продовжувачем традицій Київської Русі. Воно також було центром об'єднання земель Південно-Західної Русі. Творець нового князівства – Роман Мстиславич, один із визначних князів Русі, метою якого було створення великої, могутньої держави. Проте через смерть князя його планам не судилося втілитися в життя. Синам Романа довелося починати все з початку, і в результаті напруженій боротьби ім це вдалося. Проте відновлена держава Романа опинилася перед новим випробуванням – монголо-татарською навалою.

VI. Домашнє завдання

Вивчити § 15. За бажанням, виконати творче завдання: «Ви – літописець князя Романа Мстиславича. Складіть йому похвалу» (не більше 10 речень).

До побачення! Дякую за урок.

Література

1. Галицько-Волинський літопис // Літопис руський / пер. Л. Махновця. – К. : Дніпро, 1991.
2. Крип'якевич І. Галицько-Волинське князівство / І. Крип'якевич. – К. : Наук. думка, 1984.
3. Котляр М. Ф. Данило Галицький. – К. : Наук. думка, 1979.
4. Довідник з історії України / за ред. І. Підкови та Р. Шуста. – К. : Генеза, 1993.